

Київський університет імені Бориса Грінченка

Штогрин Мар`яна Володимирівна

УДК 821. 161. 2-2-3

**УРБАНІСТИЧНІ ТОПОСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ:
ТРАДИЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ (2000-2014 рр.)**

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Житомирському державному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Когут Оксана Володимирівна,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
завідувач кафедри філології та перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Філатова Оксана Степанівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
завідувач кафедри української мови і літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Капленко Оксана Миколаївна,
доцент кафедри української літератури
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.

Захист відбудеться «16» листопада 2016 р. о 13.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 в Київському університеті імені Бориса Грінченка (04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13 Б).

Автореферат розіслано «11» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Кудряшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Історичний розвиток людської цивілізації зумовлює нові теми в літературі, ті, які відображають реалії та прикмети оновленої сучасності. Справжнім художнім відкриттям для української прози та драматургії минулого століття стала міська тематика, яка відтворювала стрімкі процеси урбанізації та науково-технічного поступу, що суттєво позначились на суспільно-політичному та духовному житті людської цивілізації.

Початок ХХІ століття вирізняється «урбанізацією» літературного простору загалом. До проблеми становлення та утвердження «міського тексту», «міської літератури», «урбаністичної літератури» зверталися у своїх дослідженнях В. Агеєва, О. Бондарева, Т. Гундорова, М. Ільницький, О. Кискін, В. Моренець, С. Павличко, Я. Поліщук, М. Ревакович, Е. Соловей, О. Філатова, О. Харлан. Українська урбаністична проза ХХ століття стала предметом фундаментального дослідження В. Фоменко. Міські локуси Києва, Львова, Івано-Франківська (Станіславова), Житомира, Рівного, Тернополя, Харкова, Чернівців досліджено в наукових розвідках Р. Голика, Д. Горбачова, Г. Грабовича, Н. Заверталюк, Л. Лавринович, Л. Малес, Р. Мовчан, Н. Позняк.

У контексті радянського літературознавства міський дискурс оминали як тему, не надто привабливу з погляду ідеологічних настанов, а посттоталітарний період вирізнявся тяжінням до власне національних концептів. Проте політично-економічні чинники та незворотні впливи глобалізаційних процесів змінили вектори як творчих, так і критичних домінант. Тож у центрі естетичних і мистецьких зацікавлень опинилося місто – у прозових текстах, драматичних виставах, поезії. Рефлексії письменників на тему міста спроектовано в художні образи, які творять авторський урбаністичний міф, виповнюють лакуни історичних проекцій, вибудовують постмодерну деконструкцію міських локусів і топосів.

Сучасний урбаністичний простір репродукує нові сенси, значення та коди, відображаючи в них людину і час. Водночас місто – це текст самопродукуючий, синкретичний і саморефлектуючий. Місто творить нескінченну шеренгу сюжетів, особистостей, відчуттів і вражень. Воно давно формує певний спосіб мислення, тип свідомості та світобуття.

Зацікавлення темою міста в гуманітарному просторі засвідчують збірники урбаністичних студій, які вийшли друком в Україні завдяки підтримці фонду імені Гайнріха Бьоля («Стратегії урбаністичного майбутнього Києва: збірник громадських дискусій, статей, інтерв'ю та проектів» (2011 р.), «Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії» (2012 р.), «Місто й оновлення» (2013 р.). Розроблено курс лекцій «Урбаністика: сучасне місто», який презентовано в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні під патронатом Міжнародного Фонду «Відродження» у партнерстві з Фондом розвитку аналітичних центрів (ТТФ) за фінансової підтримки посольства Швеції в Україні (SIDA).

У провідних університетах країни проведено «Міждисциплінарний науково-дослідний семінар «Місто-як-текст: людина в інтер'єрі міста»

(Національний університет «Києво-Могилянська академія»), Міжнародну наукову конференцію «Місто-як-текст: літературні проєкції» (Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету, 2009).

Урбаністичний дискурс у сучасній українській прозі та драматургії – явище нове та неординарне, а відтак, і системно не проаналізоване. Тож назріла потреба комплексного наукового дослідження зазначених провідних новаторських тенденцій, які доцільно розглядати як характерний вияв сучасного міського тексту.

Ця дисертаційна робота – спроба систематичного й послідовного визначення домінант сучасної української літератури, тобто нових «текстів про місто» та «місто як текст», утвердження цілісного урбаністичного дискурсу, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідницької роботи над проєктом «Історична поетика української літератури» колективу кафедри українського літературознавства та компаративістики Житомирського національного університету імені Івана Франка. Тему дисертації затверджено на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 1 від 12 травня 2015 р.) та на вченій раді Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 24 жовтня 2015 р.).

Метою дисертації є комплексне дослідження дискурсу міста в сучасній українській прозі та драматургії (2000-2014 рр.), тематичної своєрідності та принципів художньої організації.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- висвітлити процес зародження, становлення та розвитку дискурсу міста в національній прозі та драматургії;
- схарактеризувати співвідношення центру та маргінесу в сюжетах сучасної української драматургії;
- означити ключові локуси міського хронотопу, апокаліптичного та постапокаліптичного дискурсу;
- розглянути міське життя як світоглядну парадигму головних героїв;
- проаналізувати творення міського тексту-міфу та урбанізаційної моделі ініціації.

Об'єктом дослідження стали прозові та драматичні твори українських письменників означеного періоду, в працях яких найбільш яскраво презентовано урбаністичні топоси, оприєвнено зв'язок із тематикою міста: романи «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича, «Фелікс Австрія» Софії Андрухович, «Кохання в стилі бароко» Володимира Даниленка, «Ворошиловград» Сергія Жадана, «Місто з химерами» Олеся Ільченка, «Рівне / Ровно (Стіна)» Олександра Ірванця, п'єси «На початку і наприкінці часів» Павла Арґє, «144000» та «Любов у центрі міста» Ярослава Верещака, «Станція, або Розклад бажань на завтра» Олександра Вітра, «Раба хвоста, або Сон в салаті Олів'є» Наталії Ворожбит, «Єврейський годинник» Сергія Кисельова і Андрія Рушковського, «Дивна

і повчальна історія Каспара Гаузера, що була зіграна трупною італійських акторів у славному місті Нюрнберзі напередодні Різдва 1836 року» Олени Клименко, «Дзеркало» Володимира Коваленка, «Маняки» Ігоря Липовського, «Коли повертається дощ» та «Мільйон парашутиків» Неди Нежданої (Надії Мірошниченко), «Осінні квіти» Олександри Погребінської (Хребтової), повість «Я, Победа і Берлін» Кузьми Скрябіна (Андрія Кузьменка).

Предметом дослідження є головні традиції становлення урбаністичного дискурсу в сучасній українській літературі та способи його трансформації.

Теоретико-методологічною основою дисертації є наукові розвідки В. Агеєвої, М. Анісімова, О. Бондаревої, Л. Бондар, І. Вихор, Т. Гундорової, О. Когут, Н. Копистянської, О. Левицької, Р. Мовчан, І. Набитовича, С. Павличко, М. Павлишина, Я. Поліщука, Е. Соловей, О. Філатової, В. Фоменко, Я. Цимбал, А. Ткаченка, О. Юрчук. Як засадничі використано часопрострові концепції М. Бахтіна, О. Кирилюка, О. Кискіна, Н. Копистянської, Ю. Лотмана, В. Топорова. Історико-літературною та теоретичною базою роботи стали праці Р. Барта, А. Бергсона, Ж. Бодріяра, М. Вебера, У. Еко, Г. Зіммеля, Ю. Крістевої, К. Леві-Стросса, Г. Маркузе, Н. Фрая, З. Фрейда, К.-Г. Юнга.

Засадничим у **науковій методології** для нашого дослідження став комплексний підхід. Застосування різних методик дозволило всебічно розглянути дискурс міста, скористатися для відображення аналітичних узагальнень понятійно-категоріальним апаратом соціології, філософії та психології. Ключовою в роботі є структуралістська та постструктуралістська методологія, представлена напрацюваннями «московсько-тартуської школи». *Порівняльно-типологічний* метод дав змогу виявити трансформацію інтертекстуальних образів, мотивів, смислів; *інтертекстуальний* – дозволив звернутися до основних концепцій інтертекстуальності в контексті постструктуралізму та постмодернізму; *герменевтичний* метод використано для інтерпретації художніх творів, тлумачення певних образів і мотивів. Метод *тематології* зосереджено на розгляді теми міста (рецепції, трансформації, декодифікації) у текстах сучасних авторів. *Семіотичну* методологію зацентовано на низці творів, де урбаністичні мотиви, тема полісу увиразнюються в сюжетному хронотопі, який апелює до художньо-образного представлення міста як тексту. Специфіка наукової аналітики урбаністичної теми в сучасній українській літературі передбачає також використання порівняльно-історичного, типологічного, культурологічного методів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* здійснено спробу комплексного аналізу урбаністичного дискурсу сучасної української літератури; простежено процес творення міста як тексту-міфу, уведено в науковий дискурс низку нових текстів; розглянуто принципи сюжетно-образної організації урбаністичного хронотопу; означено семантичні моделі урбаністичного топосу в українській драматургії та прозі початку ХХІ століття; доведено домінуючу роль авторської урбаністичної концепції; визначено спогад-пам'ять про реальні місця як спосіб деконструкції урбаністичного хронотопу.

Уточнено понятійно-термінологічний апарат як базовий для аналізування творів на урбаністичну тематику (міський простір, міський текст, міський пейзаж, міська міфологія, міські локуси, урбаністична символіка).

Поглиблено розуміння постчорнобильського дискурсу як апокаліптичної моделі у контексті деконструкції імперського міфу; урбаністичного тексту-міфу, що постає синкрезисом сакрохронотопу та пантеїзму; хронотопу як однієї з визначальних категорій у рецепції образу міста. *Розширено* зміст понять «міський хронотоп», «урбаністичний хронотоп», «сюжетний хронотоп», «сакрохронотоп».

Практичне значення одержаних результатів полягає в подальшому використанні матеріалів для розширення поля наукового дослідження української літератури доби постмодернізму та початку XXI століття. Висновки, теоретичні положення та фактичний матеріал дисертації можна застосовувати у процесі підготування лекційних і семінарських курсів, спецкурсів із історії національної літератури у вищих навчальних закладах, створення підручників і посібників, розроблення спецсемінарів із проблем урбаністичної літератури, міфу та сучасної прози і драматургії.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження апробовано у формі доповідей на звітних наукових конференціях кафедри філології та перекладу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (2014 – 2016 роки), а також на конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: на Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвокомунікативні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців нафтогазової галузі в контексті освітньої євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2014, 2015), Міжнародній науковій конференції «Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій» (о. Світязь, 2015), Міжнародній науковій конференції «Над берегами вічної ріки»: темпоральний вимір літератури» (Бердянськ, 2015), V Міжнародній науково-практичній заочній конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2015), V Міжнародній конференції «Європейські прикладні науки: виклики та рішення» (Відень, Австрія, 2015) та *всеукраїнських*: на Всеукраїнській науковій конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2014), I Всеукраїнській заочній інтернет-конференції «Українська література як художній феномен» (Луцьк, 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Митрополит Андрей Шептицький в релігійно-церковному і громадсько-культурному житті України» (Івано-Франківськ, 2015).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 7 одноосібних публікаціях, 6 із яких опубліковано у провідних фахових виданнях України, 1 – у закордонному збірнику.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (235 позицій). Загальний обсяг тексту дисертації – 182 сторінки. Основний текст – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання роботи, визначено предмет, об'єкт, методи аналізу, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їхню публікацію та апробації.

Перший розділ – **«Становлення і розвиток українського урбаністичного дискурсу»** – присвячено розгляду ключових етапів історичного розвитку міського тексту у вітчизняній літературі, визначено принципи для аналітичного аналізу.

У підрозділі 1.1. – *«Розвиток теми міста в українській літературі»* – здійснено історико-літературний екскурс етапами становлення та розвитку урбаністичних мотивів, образів і сюжетів у національній прозі та драматургії. У дисертації зацентровано на нетиповості урбаністичної тематики в українській літературі.

Твори, що їх можна ідентифікувати як урбаністичну літературу, традиційно диференціювали на тематичному рівні. У літературознавчому аналізі зазвичай акцентували на соціально-побутовому конфлікті (антитези село / місто, духовність / бездуховність, природність / штучність, бідність / багатство), ідеологічних і політико-економічних домінантах.

Подальша творча рецепція теми міста відбувалася в означених напрямках, і лише на межі XX-XXI століть українська література сповна актуалізувала урбаністичні тексти. Вітчизняна рецепція міста поглиблюється міфологічно-християнською моделлю, авторськими текстами-міфами (соціально-політичним, тоталітарним / посттоталітарним, космогонічним, апокаліптичним / постапокаліптичним), урбаністичною символікою. Пам'ять / спогад як образний контрапункт структурує урбаністичний сюжетний хронотоп у більшості сучасних міських текстів.

У підрозділі 1.2. – *«Міський дискурс як «текст у тексті»* йдеться про унікальність міста як літературного, культурного, соціального, економічного та політичного феномену, що відрефлектовано у текстах української літератури.

Як засвідчують тексти сучасної української прози та драматургії, поняття «міський пейзаж» (А. Ткаченко) суттєво доповнено та розширено візіями, що зринають у пам'яті, спогадами, що, відповідно, породжують місто-міф, ідеальне місто. Вперше зацентровано на процесі споглядання краєвиду, на який здатен переважно міський житель. Ймовірно, тому в більшості аналізованих творів переважає «індустріальний пейзаж» та відверте замилювання гармонією міських архітектурних стилів в урбаністичному краєвиді. Ці пейзажі є хронотопно-узалежними. М. Бахтін означає поняття «хронотоп» як явище, головною дефініцією якого є органічний зв'язок часу та простору. С. Скварчинська акцентує на понятті відбиток / знак часу («*piętno czasu*»), обстоюючи думку, що навіть за умови мінливості / статичності цього поняття завжди є елемент, що фіксує саме цей історичний проміжок і входить у загальну картину презентованої культурної доби. Рецепція баченого (за допомогою пригадування) репродукує новітні символи-коди міського тексту, увиразнюючи його через урбаністичний

хронотоп. Міський простір розширює свої межі урбаністичними локусами (квартирою, лікарнею, заправкою, будинком, кладовищем, церквою, собором), почасти міфологізуючи їх.

Апелюємо до праць Ю. Лотмана, де зацентовано на читанні міста як тексту. Цей процес, на нашу думку, взаємозумовлений, адже місто відбивається в тексті, а письменник, відповідно, обумовлює художній образ міста. Наголошено на амбівалентності урбаністичного дискурсу в національній літературі. Образ міста прочитуємо водночас в сакральному контексті як Божий Град (уподібнення Єрусалиму) та як місце лімінальне, позначене інфернальним. У дослідженні використано також окремі положення психогеографії. Адже дрейф містом має поліфункціональну природу – подорож у реальному та історичному, урбаністичному часопросторі, мандрівка «островами пам'яті» та конструювання в уяві «омріяного» міста, що може стати місцем для реалізації амбітних планів, мрій та прагнень.

Головними в семіотичному аналізі міського тексту постають символіка та міфологія урбаністичного хронотопу. Простір міста у сучасному тексті декодифіковано завдяки певній маркованості (культурній, особистісній, історичній, архітектурній, географічній, топографічній). Його увиразнюють типові образи, мотиви, локуси, які визначають урбаністичний часопростір кожного конкретного міста.

Другий розділ – **«Презентація урбаністичних топосів у сучасній українській прозі»** – розкриває особливості рецепції міського часопростору в текстах аналізованих творів.

У підрозділі 2.1. – *«Місто як спогад у романах «Ворошиловград» Сергія Жадана та «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича* – розглянуто процес творення міста-візії, ідеального місця для самопізнання.

С. Жадан у романі «Ворошиловград» художньо трансформує топографічну реальність Луганська / Ворошиловграда. Ключова ідея роману – нікому не віддавай того, що належить тобі. За допомогою спогадів головного героя – Германа – автор вибудовує ціннісну життєву концепцію, що дозволяє хлопцеві вистояти перед викликами часу. Головним кодом у процесі його самоідентифікації постає генетична пам'ять юнака, занурена у спогади дитинства про дивне місто Ворошиловград. Мотив зустрічі / дороги, через який оприявнюються характери персонажів (аналогічно, як у повісті Кузьми Скрябіна «Я, Победа і Берлін»), є засадничим в сюжеті роману. Це мандрівка-повернення до глибин свого підсвідомого, що зображено як пошук втраченої / забутої батьківщини (архетип дому). Дорога стає метафорою на шляху Германа до самопізнання. Латентно простежуємо також і близнюковий міф (осягнення братового часопростору, проекція Іншого). Письменник вибудовує свій сакрохронотоп (І. Набитович), наділяючи цими рисами занедбану автозаправку. Водночас це і маргінальний простір, що розташований на околиці великого міста.

У сюжеті письменник акцентує на зміщенні сенсів, коли продаж не надто вигідного братового бізнесу постає як сакральна історія про Каїна та Авеля. Текст роману насичений чималою кількістю біблійних оповідей та символів,

іраціональних виявів цивілізації, євроінтеграції та глобалізації. Гра постає визначальним сюжетотворчим елементом. Футбольний матч – модель ініціації, випробування на право не лише залишитися власником автозаправки, а взагалі жити на своїй землі.

Письменник вибудовує цілісну модель урбаністичного хронотопу, що немов переливається з однієї форми в іншу, набувши головного сенсу (Ворошиловград / Старобільськ – Луганськ – Єрусалим). Абсурдним видається протистояння – автозаправка за межами міста (що дає прибуток) та непереборне бажання фермерів ліквідувати її (засіяти кукурудзою). Для друзів Германа (Травмованого та Кочі) автозаправка – це Всесвіт, у якому сконцентровано всі їхні життєві сенси. Покинуті, занехаяні місця (неробочий аеропорт, парковий бар, зруйнований піонерський табір, телевежа) стають стратегічно важливими урбаністичними локусами у процесі самоідентифікації усіх персонажів твору. Ворошиловград для Германа є простором – містичним і сакральним водночас. Натомість Луганськ постає як територія боротьби та відвойовування власного простору в інших.

Роман Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст» пропонує літературну середньовічну гру у «грашки». Адже в тексті – неймовірно велика кількість топоніміки (назви ста одинадцяти міст), систематизованої відповідно до алфавіту. Це безперервна гра сенсів. Передмова постає певним декодифікатором лексикону, ключем до пізнання сенсів новітніх конструкцій міського тексту. Ми обстоюємо думку про деконструкцію авторської візії географії та урбаністичного хронотопу. Це певне продовження попередніх текстів Ю. Андруховича, але тепер подорожує не Стах Перфецький, а сам автор. На нашу думку, цей процес є нескінченним. Змінюючи послідовність міст, вилучаючи чи додаючи певні оповіді, нові відчуття та переживання, можна творити безконечне число нових рецепцій.

Міський текст Ю. Андруховича демонструє дивний процес творення спогадів і відчуття себе у світі. Особливістю роману є не лише «автобіографічний атлас світу», але й своєрідний часопростір, який має не тільки рецепцію «проживання» відчуттів, а й мелодії (польська група «Карбідо» створила альбом «Atlas Estremo» за мотивами книги). Львів єдиний, який у романі означено як місто «перед початком і після кінця» – «завжди». Автор увиразнює деякі урбаністичні локуси в міському тексті саме як свої інтимні переживання та стани, певний екзистенційний чуттєвий спектр. Кожне з міст персоналізовано шляхом авторських рефлексій, осягнення та певних «проживань» топосів у визначеному проміжку часу. Отже, у сюжеті роману вибудовано психологічний часопростір головного героя, що реципіює культурний, історичний, соціально-політичний та урбаністичний хронотопи.

Автори обох романів використовують прийом ретроспективної оповіді. У цих міських текстах виразними є ідеалізація та сакралізація особистісних переживань і спогадів, що виражено як інтимність психологічного часопростору, талановито вписаного в сюжетний хронотоп.

У підрозділі 2.2. – *«Принципи сюжетної та образної організації урбаністичного простору: антитези центру та околиць»* – зацентовано на протиставленні міста та маргінесу як засадничого у структурі «міського тексту».

У координатах художнього міського простору роману С. Андрухович «Фелікс Австрія» виявляємо цілісний *imago mundi* (образ світу). Виникає відчуття ірреальності існування головних героїнь роману – Аделі та Стефи – і міста Станіславова, у якому розгортаються описані події. Це – місто-міф, місто-спогад, місто-ілюзія, місто-мрія. Образи жінок у сюжеті постають за допомогою асоціативних зв'язків з певною частиною міста – центром та околицею. Особливістю тексту є чітка візуалізація міста, де тісно сплітаються містичні топоси з історичними назвами вулиць, районів, означають час наукові винаходи та кулінарні шедеври.

Назва роману вказує на подвійну гру символів, як-от: щаслива Австрія або ж Фелікс (хімерна дитина з незвичайними здібностями-хворобою), що уособлює саму імперію на теренах міста. Роман сприймаємо в контексті «кресознавства» (Т. Возняк). «Втрачені» землі (місто в Галичині постає як загублені креси: подвійність співвідношення центр / маргінес) Австро-Угорської імперії – як рай / міф ідеального Станіславова.

Письменниця вибудовує кілька часопросторів для кожного з героїв роману, що містично накладаються та взаємодіють у загальній канві сюжету. В основі художнього конфлікту роману – нездоланність ілюзій, що постають в уяві Стефи-служниці (позашлюбної доньки доктора Ангера, змушеної виконувати його передсмертну волю – опікуватися Аделею; коханої учня лікаря / отця Йосифа) та дійсності. Місто диктує свій дрескод, чітко диференціюючи станову приналежність його мешканців. Фатальну роль у розв'язанні конфлікту між міським та сільським способом життя відіграють шовкові жіночі панчохи та срібний гребінець. Ці образи-деталі набувають сюжетотворчого значення (як і хустинка в п'єсі В. Шекспіра «Отелло і Дездемона»).

С. Андрухович пропонує свою ойкуменію Станіславова, центром якого є химерний будинок Аделі та Петра. Ця велична споруда з міцними стінами та фундаментом є ще одним уособленням могутньої імперії, проте так само химерної та нетривкої. Будинок дивний і незвичний з архітектурного погляду. Мешканці міста асоціюють його зі слимаковою мушлею, підводним палацом, маревом, химерами потойбіччя, адже дім постав на згарищі, а у фіналі перетворився на попіл. Будинок у вогні – образ-символ початку і кінця оповіді – вказує на циклічність міфічного хронотопу.

У повісті Кузьми Скрябіна «Я, Победа і Берлін» мова йде про співвідношення справжнього міста (Берліна) та терену (Новояворівська / Новоєврейська). Це поселення постало як продукт радянської індустріалізації. Невід'ємною рисою цього урбаністичного простору є типовий образ мешканців міста, схожих, неначе клони з фантастичного трилеру: всі одягнуті в уніформу (турецькі светри «Бойс»).

Берлін – прадавнє місто, подвійно міфологізоване, адже постає за допомогою антифашистської та антикапіталістичної радянської пропаганди. Воно було поділене на дві частини, владу над якими також розділили антагоністичні сили. Це також лімінальне місце, що стало символом межі / переходу між цими світами. Образ Берлінської стіни амбівалентний: з одного боку, демонізований,

у контексті інфернальних сил асоціюється з міфологічною рікою Стікс, а з іншого – це невпинний карнавал, втіленням якого є нічний клуб «Тахелес» (образ стіни у романі О. Ірванця «Рівне / Ровно»).

В авторській космогонії столиця Німеччини – втілення свободи, рай, де є все на фоні кризових 1990-х рр. в Україні. Водночас виявляємо опозицію на макрорівні: об'єднана держава та самостійна і незалежна Україна, що постає в контексті взаємин центру та маргінесу. Зміщення «центру» з Москви у Європу у свідомості пострадянської людини є знаковим для розуміння поетики цього твору. Іронічним є відчитування посттоталітарного дискурсу, на домінуючу роль якого як складника сюжетотворчої лінії твору вказує автор.

О. Ірванець у романі «Рівне / Ровно» зображує дві частини одного міста, що розділене між Західною Українською Республікою (ЗУР) і Соціалістичною Республікою України (СРУ). Головний герой роману – письменник Шлойма Ецірван – є художньою префігурацією автора. Місто перетворюється на інфернальну істоту, що намагається його вполювати та знищити не лише морально (заборонити побачення з рідними, привселюдно засудити та принизити як творчу особистість), але й фізично (побиття в парку, обстеження та лікування, звинувачення у вбивстві). Головний мотив – спокуса – це не лише пропозиція зрадити друзів і життя в Західному Рівному, а блага ціль – не тільки об'єднати місто, а й допомогти всім мешканцям позбавитись від внутрішньої дилеми свого / чужого-минулого / майбутнього. Авторську візію майбутнього спроектовано в минуле («майбутній час часу минулого», за С. Скварчинською).

У підрозділі 2.3. – *«Пізнання урбаністичного хронотопу як ініціаційна модель»* – проаналізовано трансформацію міського часопростору відповідно до відчуттів та сприйняття героїв.

У романі В. Даниленка «Кохання у стилі бароко» смерть у образі вродливої жінки Юлії Маринчук випробовує головного героя – архітектора Валерія Колядевича. Він, розв'язуючи «кросворд Сарана», відстежує і спостерігає деякі архітектурні локуси-загадки урбаністичного тексту Києва, водночас реципінуючи та рефлектуючи своє розуміння та досягнення пропонованої гри-пізнання.

Урбаністична ініціація талановитого містобудівничого розширює сюжетний хронотоп, наповнюючи його історичними реаліями доби бароко, ренесансу, класицизму та модерну. Текст роману насичено реальними історичними постатями, які певною мірою долучилися до формування містичного «київського» тексту. Автор вміло нанизує історії про людські долі, які пов'язані з Вічним Містом над Дніпром, вибудовуючи цілісний урбаністичний міф Києва. Інтелектуальна гра, що розгортається на сторінках «києвоцентричного» роману (Я. Поліщук), не лише ініціює головного героя на обранця Смерті, але й змушує читача актуалізувати знання з історії України, етнології, релігії, культури та мистецтва. Авторський прийом оповіді від імені скульптур, що прикрашають фасади будинків (атлантів, каріатид), не лише містифікує сюжет роману (розбудовує типовий київський бестіарій за допомогою імпазантного образу жінки-смерті, інфернальної постаті Баал-Зебуба), але й створює враження безпосередньої присутності та «живого слова» очевидців.

Міська міфологія В. Даниленка апелює до традиційного сюжету спокушення. У цій моделі ініціації головний герой є ініціантом та офірою одночасно. Конфлікт розгортається в боротьбі сил Добра та Зла за Київ як втілення Божої Благодаті. Письменник свідомо вивершує дію роману напередодні Різдва, переносючи головного героя в потойбіччя, розвиваючи літературну традицію Миколи Гоголя.

О. Ільченко вибудовує дію роману «Місто з химерами» у середмісті Києва на межі XIX-XX століть (лімінальний час). У цьому тексті місто на Печерських пагорбах постає як самодостатній герой, який живе, любить і ненавидить. Київ впускає до себе час, що залишає відбитки в архітектурі, культурі і мистецтві. Головний герой роману – Владислав Городецький – постать легендарна та почасти містична, в якій одночасно поєднано кілька іпостасей: ексцентричного чоловіка, архітектурного генія, автора кенаси караїмів (Будинок актора), музею старовини і мистецтва (Національний музей), римо-католицького костелу (Святомиколаївський костел), будинку з химерами, шукача пригод та неперевершеного мисливця. Його талант архітектора стає ареною боротьби містичних сил за право керувати генієм. Архітектору вдається розгадати містичний трикутник у архітектурі Києва, що мав би знищити сакральне серце міста – Святу Софію Київську. Владислав постає як метафора самого Києва, втілюючи його реальну та містичну історію.

Ретроспектива оповіді у повісті Кузьми Скрябіна «Я, Победа і Берлін» сприяє міфологізації пострадянського періоду. У творі зображено картину відчуттів юнака, його розуміння та сприйняття всього, що відбувається. Кузьма постає в ролі романтичного героя, який долає всі перешкоди на шляху до своєї мрії (ініціація на статус самодостатнього чоловіка) – фінансової незалежності. Почасти це казковий сюжет про подорож у тридев'яте королівство, щоб здобути певну цінність. Цю мандрівку відчитуємо в контексті біблійного міфу про яблуко пізнання. Його префігурацією стає автомобіль «Победа», що втілює поліаспектні почуття радянської людини: гордість, заздрість; врешті, це предмет розкоші та статусної приналежності. Це авто постає локусом, ніби частинкою Батьківщини, що мандрує разом із юнаком. Новітній Одиссей вирушає в подорож просторами незнаного закордону. Під час своєї європейської ініціації він долає два цілком реальні кордони: між Польщею та Німеччиною й один символічний – берлінську стіну. Текст повісті розгортає постмодерний карнавал іронії, що зриває завіси «житій» переможців та переможених.

Антагонізм священного та інфернального в романах О. Ільченка та В. Даниленка – наскрізний, що визначає традиційна бінарна будова сюжету. Тексти обох романів кодують сюжетний часопростір, перетворюючи Київ на місце ініціаційних випробувань для його творців. Герой-творець (архітектор) протистоїть темним силам, не лише відвойовуючи в цій боротьбі право на талант і його реалізацію, але й як справжній воїн світла деконструює навколишній часопростір, що здатний змінити космогонію загалом. Герой-автор у повісті Кузьми Скрябіна, подорожуючи, долає ініціаційні випробування та сповна ідентифікується як самодостатня особистість на теренах Європи.

У третьому розділі – «Типологічні моделі українського міського дискурсу в драматургії початку ХХІ ст.» – досліджено особливості організації урбаністичного часу та простору в сюжетах сучасної вітчизняної драматургії.

У підрозділі 3.1. – «Місто як текст-міф у сучасній українській драматургії» – зацентовано на особливостях дискурсу міського міфу.

Героїня п'єси Н. Ворожбит «Раба хвоста, або Сон в салаті Олів'є» Маріка виросла в столиці Радянської України, проте в її маргінальному районі – Дарницькому, який жінка згадує як місце, де «нічого не було». Усі її дитячі і юнацькі комплекси та переживання сконцентрувались на голові у формі риб'ячого хвоста. Цей дивний наріст примушує жінку діяти та говорити відповідно до спогадів і уподобань. Розлучення батьків знищило її дитячий світ. Сім'я – це одночасно «свій» і «чужий» простір, у якому медіатором постає маленька Маріка. Дівчинка почергово мандрує від батька до матері, намагаючись поєднати колись спільні життєві часопростори. Вона мріє про власний будинок та щасливу родину без брехні, зради та облуди.

Батько вибудовує такий фантасмагоричний простір для їхньої сім'ї на листку білого ватману. Дитина хоче вірити в намальовану реальність і в те, що дорослий спроможний це все втілити. Але насправді її свідомість структурують типові радянські ідеологеми та побут великого, але провінційного місця. Радянсько-урбаністична ревізія також впливає на мрії дівчинки про майбутню професію. Героїня Н. Ворожбит постійно порівнює себе із зовнішніми чинниками – думками письменників, громадських діячів, поп-зірок.

У п'єсі «Дзеркало» В. Коваленко зображує місто без міста. Драматург розкриває урбаністичні топоси та зміни історичного обличчя міста, зображаючи його за допомогою речей як втілення хронотопу всієї епохи. Автор міфологізує простір комірчини, у якій розташувалися старі та раритетні речі (Дзеркало, порцелянова Балерина, порцелянова Чашка, скляний Гранчак, Самовар), що виражають час-місце-соціум і постають як відбиток / знак часу (за С. Скварчинською).

«Міський текст» (за В. Топоровим) у п'єсі Неди Нежданой «Коли повертається дощ» постає в системі гри. Відсутність назви в міста вказує на позабуттєвість цього топосу. Водночас це місто Без Назви – пастка, але його мешканці не хочуть покидати цей простір, адже обжилися та зачалися в очікуванні нових жертв для власної утіхи – чужинців. Вони невід'ємна частина цього міфічно-урбаністичного простору, що назавжди вросла в небуття. Це інфернальне місто, де немає часу: «ніхто не народжується і не помирає». У сюжеті п'єси урбаністичний пейзаж та хронотоп відображають внутрішній стан героїв. Це місто нібито з типовим устроєм, адже тут є весільний салон і модельєр Марта, засоби масової інформації та головний «творець» новин Марк, керівник музею Андрій та директор міського кладовища П'єро / Петро. Невелике світське товариство схоже на закритий клуб для обраних, головна мета якого – позбутися небажаних гостей. Їхній ритуал-гра у фіналі перетворюється на ритуал-офіру задля порятунку життя в місті.

Отже, сучасні драматурги створюють урбаністичний текст-міф, що поєднує космогонічний, апокаліптичний і пострадянський міфи.

У підрозділі 3.2. – *«Міське життя як світоглядна парадигма»* – зосереджено увагу на способі мислення урбаністичної людини, що формується під впливом політичних та соціокультурних чинників.

Крізь призму екзистенційних пошуків головної героїні Вілени (ім'я-код В. І. Ленін) Олександра Погребінська вибудовує урбаністичний хронотоп у п'єсі «Осінні квіти». Соціально-політичний устрій минулого руйнує внутрішній хронотоп. Єдиним ціннісним життєвим надбанням жінки є квартира у престижному районі столиці, яку вона вирішує передати достойному спадкоємцю-доглядальнику – Сашку. Вілена замикається у своїх фантазіях та обмежує життєвий простір територією квартири. Тут час рухається відповідно до бажання господині. Він оприявнюється для Костя (цивільний чоловік) та Вілени лише як дотримання певного ритуалу-святкування (Новий рік / День народження). Ретроспективно постають маркери «щасливого радянського дитинства», та відчувається постійне тяжіння над долею мешканців квартири привида партійного високопосадовця – генетичного батька головної героїні. Амбівалентним є значення квартири як власного / приватного часопростору Вілени, адже вона заселяє його Іншими світами (чужими – Кості та Сашка). «Власний» і «чужий» простір долучає поняття приватного і публічного в урбаністичному хронотопі. Водночас часопростір квартири в сюжетному хронотопі залишається замкнутим і недоступним для інших.

У фіналі квартира перетворюється на місце вбивства та страти водночас. Голодний та невиспаний студент-медик Сашко стає жертвою пацієнтки. Інтертекстуально виявляємо сюжет роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» зі зміною прерогатив – лихварка таки вбиває Розкольникову. Квартира – локус дегенерації, трансформації свідомості всіх, хто потрапляє в її силове поле. Кость і Сашко – офірні жертви цього дегенеративного простору. Місто «проковтнуло» і «перетравило» їх разом із усіма амбіціями.

У сюжеті п'єси С. Кисельова та А. Рушковського «Єврейський годинник» оприявнюється урбаністичний пейзаж столиці. Драматурги змальовують його за допомогою означень головних героїв, як-от: Бізнесмена (годинниковий завод), Депутатки та Охоронця (Верховна рада), Політолога (центр аналітичних досліджень), Вчительки (елітна школа), Повії (міська проститутка, трансформований образ Вавиловської блудниці, жертва відданого кохання та рятівниця самогубця-невдахи), Лікарки (центр діагностики), що визначають локуси великого адміністративного міста. Сюжетний хронотоп розбудовано також за допомогою психологічних хронотопів дійових осіб: Сутенера, що представлений в іпостасі псевдобізнесмена, який веде віртуальний бізнес із країнами третього світу, чи Першого і Другого чоловіків (представників служби евтаназії), які набувають подоби ангелів – вершителів людських доль.

І. Липовський у п'єсі «Маняки» вибудовує сюжет за властивою постмодернізму бінарною опозицією життя міста вдень і вночі, вдома та на вулиці. Головний герой, міський бездомний-філософ, волоцюга та трікстер –

Лондон. Він міфологізує простір нічного міста, даючи імена своїм несподіваним візитерам (хронотоп зустрічі) – чоловік Без імені удостоюється називатися Неаполем, а його екзальтовану дружину безхатко ідентифікує як Мелісу / Бджолу. Знижуючи пафос таємничості містичного волоцюги, драматург вибудовує семантичний зв'язок між його нелюбов'ю до жиру та творчою невдачею поета. Особливу роль у п'єсі відіграє образ-деталь – газета як знак-код урбаністичного простору. Час нічної ініціації в міському парку вимірюється криками птаха кукабари, що лунає лише двічі, і постає початком ініціації Неаполя, який у такий спосіб відмежовується від реального світу задля досягнення цілісної космогонії. Лондон танцює елементи фламенко, відбиваючи лише йому одному відомий ритм, що імітує коливання маятника (ототожнення сакрального часу і танцю ініціації). Таємні знання, отримані Неаполем вночі, профануються в реальному світі. Тут панує вища освіта, що вихолощує сенси тих речей, які відкриває неофітам Лондон.

Концепція постмодерного світогляду вирізняє як одну з базових категорій містичний хронотоп / «певний часовий маркер» (О. Червінська). Неда Неждана у п'єсі «Мільйон парашутиків» симультанно маркує сюжет, виокремлюючи теперішній і минулий часи, вирізняючи їх у тексті лише графічно. У цій драмі дві головні героїні – Жінка 25-35 років та Марія Шварц, яка померла 60 років тому. Ключовим у містичному хронотопі п'єси «Мільйон парашутиків» є часовий маркер головної героїні Марії Шварц – останній день земного буття – 16 жовтня 1941 року. Тож вона вирішує упродовж одного сонячного осіннього дня прожити та відчути усе минуле та майбутнє, суджене їй долею. Драматург розгортає сюжет як інсценізацію подій, описаних у щоденнику. Покликана здійснити цю місію двоюрідна онука Марії, що за умови вдалого відтворення подій отримає у спадок мільйон доларів. Обоє подорожують в уяві та на карті. Сучасна Жінка відбула ритуал прощання з життям своєї двоюрідної бабусі, пройшовши ініціаційні випробування та переродившись у статусі заможної та самодостатньої особистості. Київ сорокових років минулого століття, як і Париж та Італію, представлені у п'єсі Неди Нежданої «Мільйон парашутиків», прочитуємо в контексті есхатологічної міфології. Місто полонив кривавий Молох, який жадає щоразу нових жертв. Створений топос квартири асоціюється із Храмом, де пізнають істину буття. Невипадково це помешкання височіє над вулицями та площами сучасного Києва, який, хоч і через півстоліття знову, досягає статус «вічного міста». Письменниця сакралізує урбаністичний простір неба, наповнюючи його дитячими мріями.

П'єса О. Клименко «Дивна і повчальна історія Каспара Гаузера, що була зіграна трупою італійських акторів у славному місті Нюрнберзі напередодні Різдва 1836 року» демонструє неподільний зв'язок «славного» міста та долі людини. Драматург зумисне подає кілька інтерпретацій цієї історії та вибудовує кілька постколоніальних контекстів для рефлексій на тему долі Каспара Гаузера, означуючи її як розповідь про головного героя з пам'яті. Він постає як медіатор поміж реальним світом «славного міста», де йому судилось з'явитись на світ і бути вбитим, та романтичним міфом про свої народження, життя та смерть.

Сюжет вибудовано за принципом бінарної опозиції міста і чужинців. Каспар, як і мандрівні актори, постає в іпостасі Іншого, незрозумілого мешканцям Нюрнберга. Він – «сила, яку не можна заборонити», «якісь мрії, якісь надії». Метафорично появу та вбивство Каспара спроектовано на історію життя Сина Божого. Черствість та відстороненість жителів міста вказує на їхню опосередковану причетність до вбивства цього юнака.

Підрозділ 3.3. – *«Апокаліптичний та постапокаліптичний дискурс міста в сучасній українській драматургії»* – зображує рецепцію традиційних есхатологічних християнських сюжетів в контексті трагедії ядерної катастрофи – Чорнобиля та духовного звиродніння людей інформаційної епохи.

Апокаліптичний дискурс відстежуємо в назві п'єси сучасного драматурга П. Ар'є «На початку і наприкінці часів», що оприявнює також і космогонічну модель сюжету. Події п'єси відбуваються в селі, неподалік річки Прип'ять. Головна героїня – Баба Пріся – втілення певного «аборигенства» нової цивілізації постчорнобильської катастрофи. Драматург демонструє буття в постцивілізаційний період у вчинках старої жінки, яка здатна вижити в зоні відчуження.

«Живим нагадуванням» про трагедію атомного вибуху для Баби Прісі є її онук та донька, що вимушені повернутися на рідне Полісся та жити разом з нею. Жінка може годинами розказувати про трагічні події, що випали на долю українського народу, від турецько-татарської навали до чорнобильської катастрофи, яку вважає добре спланованою акцією радянської влади, що «пішла на контакт» зі синіми чоловічками (інопланетянами), щоб обігнати в розвитку Європу та Америку. Баба Пріся має певні видіння. Можливо, це галюцинації, спричинені променевою хворобою та поїданням радіоактивних грибів, які вона називає – «ті, що відкривають Брану» (припустімо, йдеться про ворота, які з'єднують світ живих зі світом мертвих). Фінал п'єси – деконструкція космогонічного міфу. Так, усі мертві герої постчорнобильської території опиняються в одному вагоні метро (префігурація ріки Стікс) і таки їдуть у Київ.

П. Ар'є сюжет п'єси «На початку і наприкінці часів» вибудовує в контексті апокаліптичного та космогонічного дискурсу, трактуючи трагедію Чорнобиля як нівеляцію хронотопу всього покоління. Драматург акцентує на «соціальній» хворобі чорнобильців як людей у зоні, існування яких заперечують. Відтак, створений образ Баби Прісі оприявнює взаємозв'язок пантеїстичних концептів буття та поступальності цивілізаційного розвитку як єдину запоруку виживання.

У п'єсі О. Вітра «Станція, або Розклад бажань на завтра» локус станції постає місцем позачасся, небуття, постмодерним чистилищем, де ще є можливість обирати між справжнім / істинним / сакральним і фальшивим / несуттєвим / профанним. Сюжет п'єси є виявом міфологічної свідомості, де назвати означало бути – статися в цьому світі. Тож бажання героїнь – Тані, Олі та Іри – виражено в називанні. Це процес нескінченного творення: локацій, подій, людей і речей. Жінки вибудовують свій ідеальний світ, де з ними відбувається лише те, чого

вони бажать. Час у сюжеті п'єси – двадцять хвилин, у які вміщається усесвіт та життя трьох жінок із його минулим, теперішнім і бажаним майбутнім.

Я. Верещак у п'єсі «Любов у центрі міста» представляє типову, на перший погляд, історію сільських жителів, які завойовують місто. Драматург розгортає картину України початку 1990-х рр.: з напівлегальним бізнесом, кримінальними авторитетами та гіперболізованою національною причетністю до державотворчого процесу. Автор традиційно вибудовує сюжет на антитезі село – місто. Столиця постає в іпостасі місця, де знівельовано соціальні та моральні закони. Топоси міста означено вулицями, басейном, циркулем, шлюбним агентством, приватним детективом, подіями, наприклад, презентацією книжки драматургів, котячою виставкою та «набором женихів», які ототожнюються з певною частиною Києва. Місто у п'єсі традиційно представлене як потвора, що пожирає і нищить у людині вияви природи свого Творця.

У п'єсі «144 000» Я. Верещак розгортає дійство в контексті апокаліптичних візій, акцентуючи на групі «обраних» осіб, які врятовуються. Тут місто набуває рис живого організму, потвори, яка намагається заволодіти душами людей. Ця історія часто поставала на кіноекранах та театральному кону, трансформуючись щоразу в інше сюжетно-образне втілення, як-от пошук еліксиру молодості, побудову безпечної території, де зможе повторитись історія Ноя і його родини, прихисток для праведних / обраних. Герой сучасної п'єси – Герцог / пан Президент наш всемогутній / Зюзя / Зюге / Богдан наділений містичними властивостями: 1) можновладний, тож вважає себе майже всесильним і рівним Богу; 2) здатний подорожувати між інфернальним та людським світами; 3) намагається ідентифікувати свою особистість у часі та просторі; 4) не покидає ідеї віднайти не лише власний життєвий сенс, але й буття всієї людської цивілізації 5) апробовує постулат про любов і милосердя, які здатні врятувати заблукалі душі.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, що сконцентровано в таких твердженнях:

Урбаністичний дискурс в українській літературі відзначається зображенням посттоталітарної світоглядної картини, відображенням у цьому ключі соціально-економічних, політичних і глобалізаційних процесів загалом. Сучасні письменники рефлектують в контексті міської символіки та міфології, розбудовуючи урбаністичну семантику маргінальними локусами. У досліджуваному періоді літератури вибудовано повноцінний дискурс малих міст.

Простір міста відчитується в аспекті історичного, сюжетного, та особистісного хронотопів. Спогад-пам'ять героїв про реальні місця та події постає як спосіб деконструкції урбаністичного хронотопу, що сприяє його міфологізації. Полеміка з минулим вибудовує міський простір відповідно до авторських візій. У такий спосіб міський текст пропонує свою життєву модель. Ретроспективна подорож у дитинство та юність розгортає процес становлення героїв. У площину екзистенційного вибору переходить рішення про повернення на малу батьківщину та відстоювання права жити на рідній землі.

Пригадування постає як один зі способів міського дрейфу. Реципіювання спогадів про місто утворює нову мистецьку даність (художній світ), де подорож у часопросторі суттєво метафоризується. За допомогою рецепції-спогаду герої художніх творів змальовують свою історичну картину загальновідомих подій. Представлений художній конструкт міського тексту дозволяє зацентувати на баченому як бажаному, а відтак – і правдивому. Тож урбаністичні рефлексії Львова-Києва-Ворошиловграда-Івано-Франківська суттєво відрізняються в кожній письменницькій рецепції.

Ідея пошуку стає визначальною для постмодерного міського тексту. Головними є процес, шлях, подорож, історія цих шукань героєм / реципієнтом / мандрівником, пригоди, етапи пізнання та осягнення урбаністичного часопростору, що почасти сугестують їхню самоідентифікацію. Дискурс міста визначає посмодерніська чуттєвість, що конструює його відповідний образ. Це підтверджує взаємозумовлений вплив глобалізаційних процесів, що відбиваються в свідомості людини межі XX-XXI століть як реакція на профанацію ціннісних орієнтирів, загрозу втрати ідентичності, доміанти маргінесу та тиражування релігійних постулатів замість віри.

У сучасних романах виявляємо перекодифікацію традиційно негативного образу міста як ворожого людині простору. Урбаністичний хронотоп набуває позитивної семантики, тепер це місце для самореалізації та здійснення мрій. Авторі творять урбаністичний текст-міф, де місто не лише художній простір, у якому розгортаються події та перебувають головні герої. Це окремий і самодостатній персонаж, який вболіває, мріє і проживає всі події разом із людьми.

Образ міста амбівалентний, насичений грою сенсів, постає в тексті як місце лімінальне, сповнене містичних і сакральних знань. Тему міста розбудовано в Біблійному контексті як міф про пошук «землі обітованої»; виявляємо водночас художні образи Міста-блудниці, Міста-мрії, Міста-дитинства. Міський текст «оживляє», естетизує та поетизує деякі урбаністичні топоси та локуси. Символічний простір міста чітко марковано певним стилем архітектури, культури, релігії та світогляду.

Простежуємо тенденцію вписування традиційних образів та сюжетів в сучасний «міський текст», насичення його інтертекстуальними покликаннями, асоціаціями, алюзіями. Наскрізною є гра з історичним часом та урбаністичним хронотопом. Міський спосіб життя суттєво впливає на людську особистість, тип мислення, світосприйняття та світобачення. Простежуємо художній пошук письменниками «ідеального міста» в минулому (Станіслав / Єрусалим / Берлін / Ворошиловград / Київ / Львів / Париж) та намагання створити його в майбутньому. У сучасній українській урбаністичній літературі відстежуємо відхід від усталеної бінарної опозиції місто – село. У міському тексті представлено протистояння центру та околиць як певну гру, не позбавлену елементів карнавалу, проте антагонізм переважно зміщується у світоглядну парадигму героїв.

Апокаліптичний дискурс у сучасній українській драматургії трансформує традиційну християнську семіотику часу та ознак кінця світу, розбудовуючи його постапокаліптичними візіями Чорнобильської трагедії (зона відчуження)

та глобалізованої спільноти нанотехнологій (інформаційне суспільство). Глобалізація суспільства й уніфікація морально-етичних норм формує людину з новим типом свідомості – масового споживача, котрий типологічно схожий на соціальний феномен «радянської людини». У сюжетах аналізованих п'єс відчитуємо процес нівелювання архетипного та ментального кодів дійових осіб. Зображуючи бажання придушити найменші спроби особистісного вияву самоідентифікації, драматурги розгортають картину світу, поглинутого масовою культурою та глобалізаційними процесами. Місто, порожнє та безлике, постає як ідеальне середовище для цих «нових людей».

Авторські міфи Києва, Львова, Станіславова, Рівного / Ровно, Ворошиловграда / Старобільська / Луганська, Новояворова / Новосєрейська, Калуша доповнюють метатекст міфу України. У цих текстах моделюється новітній урбаністичний образ країни.

У сучасній українській літературі урбаністичний дискурс є одночасно конструктором і деконструктором реального та міфологічного відображень світу. Відтак місто постає як «нова доля світу» (Ф. Бродель), детермінуючи розвиток суспільства загалом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Shtohryn M. V. Mystic toposes of Kyiv in the novel "Love in Baroque style" by V. Danylenko / M. V. Shtohryn // Література та культура Полісся : зб. наук. праць. Серія: Філол. науки № 4. – Ніжин : Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2015. – Вип. 78. – С. 82–87.
2. Штогрин М.В. Хронотоп подорожі як модель ініціації у повісті А. Кузьменка «Я, Перемога і Берлін» / М.В. Штогрин // Волинь філологічна: текст і контекст. Українська література, як художній феномен: зб. наук. пр. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – Випуск 19. – С. 309–316.
3. Штогрин М. В. Принципи сюжетної та образної організації міського простору в романі С. Андрухович «Фелікс Австрія» / М. В. Штогрин // Волинь філологічна: текст і контекст. Аналіз та інтерпретація тексту: зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Вип. 20. – С. 280–292.
4. Штогрин М. В. Пізнання урбаністичного хронотопа як ініціаційна модель у романах Володимира Даниленка «Кохання в стилі бароко» та Олеса Ільченка «Місто з химерами» / М. В. Штогрин // Наукові записки. – Випуск 142 – Серія: Філологічні науки – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 140-143.
5. Штогрин М. В. Дискурс міста у сучасній українській драматургії / М. В. Штогрин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2015. – № 81. – С. 24–27.
6. Штогрин М. В. Місто як спогад у романі Сергія Жадана «Ворошиловград» / М. В. Штогрин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / ред. кол. : А. М. Архангельська, П. В. Білоус, Г. М. Вокальчук та ін. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 62. – С. 361–363.

7. Shtohryn M. Chornobyl discourse of the contemporary Ukrainian literature / Maryana Shtohryn // European Applied Sciences: challenges and solutions, proceedings of the 5th International scientific conference. – Stuttgart: ORT Publishing, 2015. – P. 83–87.

АНОТАЦІЇ

Штогрин М. В. Урбаністичні топоси сучасної української літератури: традиції та трансформації (2000-2014 рр.) – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню текстів української літератури, які презентують урбаністичний дискурс початку ХХІ століття (2000-2014 рр.). Уперше в цьому контексті розглянуто твори таких українських прозаїків та драматургів: С. Андрухович, Ю. Андруховича, П. Арґа, Я. Верещака, О. Вітра, Н. Ворожбит, В. Даниленка, С. Жадана, О. Ільченка, О. Ірванця, С. Кисельова та А. Рушковського, О. Клименко, В. Коваленка, І. Липовського, Неди Нежданої, О. Погребінської, Кузьми Скрябіна. Простежено процес творення художнього образу міста як тексту-міфу, розглянуто принципи сюжетно-образної організації урбаністичного часопростору та означено його семантичні моделі.

У роботі розглянуто головні етапи становлення і розвитку теми міста та міського дискурсу як «тексту у тексті», співвідношення центру та маргінесу у сюжетах аналізованих творів. Доведено домінуючу роль авторської урбаністичної концепції та визначено спогад-пам'яті про реальні місця як спосіб деконструкції урбаністичного хронотопу. Закцентовано на постчорнобильському дискурсі як апокаліптичній моделі сучасної української драматургії, що відчитується в контексті деконструкції імперського міфу.

З'ясовано, що хронотоп є однією з визначальних категорій рецепції образу міста, проаналізовано творення урбанізаційної моделі ініціації та міського життя як світоглядної парадигми головних героїв.

Ключові слова: проза, драматургія, міський текст, урбаністичний хронотоп, міські топоси і локуси.

Штогрин М. В. Урбанистические топосы современной украинской литературы: традиции и трансформации (2000-2014 гг.) – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию текстов украинской литературы, презентующих урбанистический дискурс начала ХХІ века (2000-2014 гг.). В этом контексте впервые рассмотрены произведения украинских писателей и драматургов: С. Андрухович, Ю. Андруховича, П. Арье, Я. Верещака, А. Витра,

Н. Ворожбит, В. Даниленко, С. Жадана, А. Ильченко, А. Ирванца, С. Киселева и А. Рушковского, А. Клименко, В. Коваленко, И. Липовского, Неды Нежданной, А. Погребинской, Кузьмы Скрябина. Прослежен процесс создания художественного образа города как текста-мифа, рассмотрены принципы сюжетно-образной организации урбанистического время-пространства и определены его семантические модели.

В работе рассмотрены главные этапы становления и развития темы города и городского дискурса как «текста в тексте», соотношение центра и маргинеса в сюжетах анализируемых произведений. Доказано преобладающую роль авторской урбанистической концепции; воспоминание-память о реальных местах определено как способ деконструкции урбанистического хронотопа. Внимание акцентировано на постчернобыльском дискурсе как апокалиптической модели современной украинской драматургии, что прочитывается в контексте деконструкции имперского мифа.

Выяснено, что хронотоп является одной из определяющих категорий рецепции образа города; проанализировано создание урбанизационной модели инициации и городской жизни как мировоззренческой парадигмы главных героев.

Ключевые слова: проза, драматургия, городской текст, урбанистический хронотоп, городские топосы и локусы.

Shtohryn M. V. Urban toposes of the contemporary Ukrainian literature: traditions and transformations (2000-2014) – Manuscript.

Thesis for the Candidate's degree in Philology, Specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the study of the Ukrainian literature texts representing urban discourse of the beginning of the XXIst century (2000-2014). Literary works of the Ukrainian playwrights and writers have been for the first time considered in this context. Among the authors under consideration there were: S. Andrukhovych, Yu. Andrukhovych, P. Arie, V. Danylenko, O. Ilchenko, O. Irvanets, O. Klymenko, V. Kovalenko, S. Kyselov and A. Rushkovskyi, I. Lypovskyi, Neda Nezhdana, O. Pohrebinska, Kuzma Skriabin, Ya. Vereshchak, O. Viter, N. Vorozhbyt, S. Zhadan.

Comprehensive analysis of urban texts of the domestic literature of the beginning of the XXIst century has for the first time been carried out in the research. The key stages of the historical development of urban text in the Ukrainian literature, as well as principles for its analytical analysis have been traced. A historical and literary insight into the stages of formation and development of urban motifs, images and stories in the national prose and drama has been taken.

Principles of the plot and image organization of the urban time-and-space have been taken into consideration, and semantic models of city topoi in the prose and drama works of the period from 2000 until 2014 have been defined. The author's urban concept has been determined as a dominant one.

The city has been defined as a literary, cultural, social, economic and political phenomenon, which is reflected in the texts of the Ukrainian literature.

The process of creation of the city-vision, the ideal place for self-discovery has been studied. Recollection and memory of real places have been determined as a means for deconstruction of the urban chronotope. Chronotope has been defined as one of the key concepts in the reception of the city image.

It has been found out that the literary text reproduced by modern writers reflects in the context of the urban symbolism and mythology developing urban semantics by marginal loci.

The transformation of the urban chronotope in accordance with the feelings and perceptions of the characters has been analyzed.

The understanding of post-Chernobyl apocalyptic discourse as a model in the context of the deconstruction of imperial myth has been deepened. It has been determined that urban space is being reflected in the aspect of the historical, narrative, and personal chronotope.

It has been determined that globalization of the community and harmonization of moral and ethical standards form a person with a new type of consciousness – mass consumer who typologically resembles a social phenomenon of a “Soviet person”. The process of neglecting archetype and mental code of the characters has been traced in the plots of the plays under analysis.

The tendency towards fitting of traditional images and plots into modern “urban text” has been observed, as well as saturation of it with intertextual references, associations and allusions. The game with historical time and urban chronotope has been revealed. The urban way of life essentially influences human personality, type of thinking, world perception and world-view. The writers search for an ideal city in the past (Stanislaviv / Jerusalem / Berlin / Voroshylovhrad / Kyiv / Lviv / Paris) and attempt to create it in the future.

Keywords: prose, dramaturgy, urban text, urban chronotope, urban topoi and loci.

Підписано до друку 07.10. 2016 р. Формат видання 60х84/16.
Ум. др. арк. 1,16 Тираж 105 пр. Зам. № 6-134
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.